

УДК 94(611)347.156-055.2

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2022-19-7>

Гладченко С.В.

<https://orcid.org/0000-0001-8802-5111>

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВИЩА ЖІНОК У ТУНІСІ (ДО 75-РІЧЧЯ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТУНІСУ)

У статті, у контексті визнання соціокультурних детермінантів гендерної історії та критичного аналізу зарубіжних досліджень автором, було зроблено спробу узагальненої характеристики еволюції становища жінок у Тунісі у ХХ – початку ХХІ ст. Саме туніський варіант вирішення проблеми емансипації жінок більшість сучасних дослідників розглядають як найвдаліший приклад для ісламського світу. Представлено погляди як відомих феміністок так і представниць ісламського світу щодо актуалізації проблеми. Показано вплив французької влади на прояви ідей західного фемінізму, а також вплив ісламських реформістів на проблеми жіночої освіти та участі жінок у суспільно-політичному житті.

Під час дослідження автором обґрунтовуються наступні висновки, а саме: протягом століття соціальна еволюція туніського суспільства детермінувалася процесом адаптації та зміни традиційних соціокультурних засад до нових історичних умов. Світський режим, що встановився, після проголошення Республіки протягом десятиліття зазнавав тиску з боку ісламської опозиції, яка спочатку існувала в культурно-просвітницькій формі, а в останнє десятиліття ХХ століття оформилася як політичне.

Історія останнього десятиліття Республіки свідчить про те, що соціокультурні традиції стали найважливішим механізмом формування інтелектуальних та політичних цінностей, що сприяють національній єдності. Цей процес визначив як характер, так і етапи жіночого руху, що пройшло становлення в період національно-визвольної боротьби, будучи його складовою. Після проголошення незалежності туніські жінки де-юре отримали політичні та соціальні права. Відбувся процес організаційного оформлення жіночого руху, проте цей рух відчував на собі десятиліття патерналістського контролю під час правління Хабіба Бурґіби.

Якісно новий етап пов'язаний із президентством Бен Алі та його політикою: від «керованої демократії» до тоталітарного режиму, що призвело до формування жіночої політичної опозиції. Як зазначалося вище, події 2010-х рр. відкрили перспективи у питаннях подолання гендерної асиметрії.

Ключові слова: Туніс, емансипація жінок, Хабіб Бурґіба, Бен Алі, Друга жасминова революція.

Туніський варіант вирішення проблеми емансипації жінок більшість сучасних дослідників розглядають як найвдаліший приклад для ісламського світу. У цьому контексті насамперед слід згадати таких відомих дослідниць, представниць арабського світу, як феміністки Фатіма Мерніссі, Аміну Вадуд, а також таких представниць ісламського світу як Марго Бадран, МуніруЧаррад, Лейлу Ахмед, Валентину Могадам, Афкамі Махназ [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Після проголошення незалежності Тунісу та протягом наступних двох десятиліть наукове осмислення еволюції становища жінок у туніському суспільстві відбувалося у контексті традиційної західної історіографії. Відповідно, всі модернізаційні процеси, зокрема гендерні, оцінювалися з позиції вестернізації [8].

До цього напряму, крім західних, можна віднести більшу частину досліджень радянських та сучасних російських авторів [9; 10]

У 1970-і рр., під впливом постколоніальної епістимології та постколоніального фемінізму формується новий напрямок, представники якого не визнають універсалістського гендерного концепту та обґрунтовують його варіативність, обумовлену соціокультурними детермінантами. Оцінка еволюції гендерних відносин у туніському суспільстві традиційними модерністами та представниками вищезгаданих напрямів – доволі різна. Насамперед це стосується комплексу проблем пов'язаних із впливом ісламу на історію туніського суспільства.

У статті, у контексті визнання соціокультурних детермінантів гендерної історії та критичного аналізу зарубіжних досліджень зроблено спробу узагальненої характеристики еволюції становища жінок у Тунісі у ХХ – початку ХХІ століття.

Зазначимо, що гендерні уявлення, як і модель гендерної поведінки у туніському суспільстві початку ХХ ст., обумовлювалися патріархатними уявленнями традиційного ісламу. Статус жінки беззаперечно визначався функціями дружини та матері, сім'я ґрунтувалася на цій патріархальній ієрархії.

Водночас, політика культурного імперіалізму французької влади призвела до поширення серед вищих верств туніського суспільства ідей західного фемінізму, які вплинули і на деяких лідерів національно-визвольного руху Тунісу. Проте, більший вплив на еволюцію гендерних уявлень в 20-40-рр. ХХ ст. надали ісламські реформісти, які в контексті необхідності соціально-політичних перетворень у країні акцентували увагу на вирішенні проблем жіночої освіти та участі жінок у суспільно-політичному житті. Їх діяльність призвела до того, що на момент проголошення незалежності Тунісу, більшість туніського суспільства усвідомлювали необхідність подібних перетворень [10].

Іншим важливим фактором, що зумовив проведені реформи, що сприяло зміні статусу жінок, було саме жіночий рух, становлення якого відбувалося в умовах французького протекторату. До середини 1930-х рр. рух за жіночу емансипацію в Тунісі був спонтанним процесом і торкнувся верхніх верств суспільства. Наприкінці 1920-х рр. з'являються перші, емансиповані жінки та дівчата з аристократичних сімей, які здобули європейську освіту, метою яких було досягнення особистої незалежності. Це була нечисленна група жінок, соціально-психологічною основою гендерної поведінки яких була культурна маргінальність, вони належали двом соціальним і культурним світам, не зливаючись з жодним з них [11].

Інша частина європейсько освічених жінок, зберігаючи ісламський менталітет, направила свій вектор громадської діяльності у сферу жіночої освіти та благодійності. Перша благодійна організація жінок була створена 1932 р. та мала назву «Леді мусульманки». В умовах зростаючої національно-визвольної боротьби посилюється процес політизації освіченої частини

жіночого населення Тунісу, що призводить до створення у 1936 р. «Мусульманського союзу туніських жінок». З цього часу розпочався процес залучення туніських жінок до суспільно-політичної діяльності, а також до участі у національно-визвольній боротьбі [11].

Аналіз розвитку туніського суспільства в період французького протекторату дозволяє визначити, що під зовнішньою оболонкою «вестернізації» або «офранцузування» у цьому суспільстві зберігалися вікові традиції, зокрема гендерні. У рамках сутнісної єдності національної культури відбувалася боротьба між окремими елементами ідеологічних напрямів, але «цивілізаторській» місії колонізаторів протистояла модернізаторська тенденція, яка сформувала стійку та здатну до відтворення сукупність інтелектуальних та політичних цінностей. Саме ці цінності стали ідейними передумовами, які вирішально вплинули на модернізаційні процеси туніського суспільства в цілому та гендерного аспекту зокрема. У контексті зазначених цінностей туніська жінка сприймалася як носій традиційної національної культури. У політичній площині це пов'язувалося із соціальною актуалізацією жінок, виключно їхньою участю у боротьбі за національний суверенітет [12].

Після проголошення туніської республіки першим президентом Хабібом Бургібою були проведені масштабні реформи, спрямовані на модернізацію туніського суспільства, зокрема і гендерних відносин, які створили умови так і для процесу емансипації жінок. Прийняття Кодексу особистого статусу (1956 р.), програми планування сім'ї, закону про виборче право, і навіть проголошення права на рівну оплату праці та освіти свідчать, що у перше десятиліття туніської державності виявилася позитивна динаміка гендерних відносин. Сам Хабіб Бургіба виступав як головний суверен емансипації туніських жінок та фактично здійснював патерналістську політику, спрямовану на встановлення контролю над жіночим рухом. У 1956 р. була утворена єдина громадська організація – Національна спілка туніських жінок (НСТЖ). З 1 червня 1959 р. Конституція надала жінкам повні політичні права. У 1959 р. туніські жінки приймали участь у виборах до Національних зборів. Діяльність НСТЖ у перше десятиліття існування республіки проходила під гаслом «Розширення прав жінок», але тільки в тих межах, які дозволяла правляча партія країни [14].

Таким чином, у перше десятиліття правління Хабіба Бургіби жіночий рух існував лише в рамках контролю та підтримки правлячої партії і не мав самостійного характеру. Партія, проникла в усі верстви та групи туніського суспільства, могла, використовуючи організаційний принцип централізму, стримувати розвиток внутрішньопартійних кланів та фракцій, перешкоджати поширенню опозиційних керівництву ідей, а також за допомогою апарату держави виражати інтереси різних груп населення. Дустуровський соціалізм був покликаний обслуговувати владу бюрократії та особисто владу глави

держави, на якій замикалася вся схема влади, що призвело у 1960-1970-і рр. до низки політичних криз та формування опозиційних рухів за участю жінок.

Виникнення жіночого, як світського так і ісламського опозиційного руху, визначило якісно новий період у розвитку. Початок цього періоду зумовлений молодіжними студентськими невдоволеннями 1960-х рр., які мали лівий характер. В контексті цих подій утворилися жіночі організації, опозиційні правлячому режиму, члени яких перебували під впливом лівих ідей і західного фемінізму. Однак ці організації не були численними [13]. Їхня соціальна база розширилася в наступне десятиліття завдяки формуванню, насамперед, молодіжному міському середовищу нових ціннісних орієнтацій, пов'язаних з європейською гендерною моделлю поведінки, пропагандистами якої було студентство (нагадаємо, у вишах Тунісу домінувала французька мова). Однак, носії цих гендерних уявлень були фактично культурними маргіналами, оскільки для основної частини населення європейські ціннісні орієнтації залишалися недосяжними, оскільки залучення до них вимагало не лише освіти, а й відповідних соціальних навичок, способу життя. Це свідчить про те, що нові гендерні уявлення не витіснили старі цінності, і можна визнати лише еволюцію від однозначності до амбівалентності. Зазначена теза підтверджує й посилення у туніському суспільстві з другої половини 1970-х рр. позиції ісламістів з їхньою критикою державної політики планування сім'ї, західних моральних цінностей загалом, та сексуальної моделі поведінки зокрема.

На початку 1970-х рр. виникають різноманітні ісламські організації, у діяльності яких було залучено значну частину жінок. Насамперед необхідно відзначити партію «Ан-Нахда», яку очолював Рашид Ганнуші [16]. Таким чином, опозиційні настрої в жіночому середовищі реалізовувалися як у світській, так і в ісламській варіації. Не можна не відзначити спроби оформлення власне жіночих опозиційних організацій. Однак вони були нечисленними і не могли діяти легально. Положення НСТЖ також було неоднозначним. Виникли певні розбіжності між правлячою партією та керівництвом НСТЖ, яке на початку 1980-х рр. перебувало під впливом ліберальної опозиції.

Надалі, в контексті зростання опозиційного жіночого руху у 1970-1980-і рр. керівництво НСТЖ головним чином намагаючись зберегти та розширити свою соціальну базу, орієнтувалося насамперед на представниць ісламського руху. Ця орієнтація фактично почала відповідати політики уряду Х. Бургібі, яке декларувало в 1980 роки зв'язок процесу емансипації з нормами ісламу [17].

В 1987 р. відбулася зміна влади, внаслідок якої президентом Туніської республіки став Бен Алі. Підкреслимо, що в перші роки його правління патерналістська політика щодо жінок вдало поєднувалася з так званою «керованою демократією». Це відкрило перспективу організаційного оформлення опозиційного жіночого руху. Водночас створюється низка жіночих асоціацій під егідою уряду. Фактично єдиною опозиційною самостійною

жіночою організацією стала Туніська асоціація жінок-демократів. Члени цієї асоціації були носіями ідеї світського фемінізму та тих гендерних принципів, які були притаманні європейському суспільству.

Проте, вже на початку 1990-х рр. під приводом ісламістської загрози фактично в Тунісі встановлюється авторитарний режим, у контексті якого, з одного боку, йде процес створення проурядових жіночих організацій та відповідних державних структур в адміністративному апараті, з іншого – встановлюється жорсткий контроль за представницями опозиційного жіночого руху. НСТЖ фактично переходить під контроль дружини президента Тунісу Лейли Бен Алі. Головним напрямом діяльності НСТЖ стає пропрезидентська пропаганда. Таким чином, організаційне оформлення опозиційного жіночого руху в країні супроводжувалося посиленням позицій НСТЖ як найважливішого інструменту авторитарного режиму Бен Алі.

Формальна рівність жінок в умовах відсутності реальних політичних свобод сприяла не стільки соціальної рівності статей, скільки створенню позитивного іміджу президента країни перед світовою громадськістю. Саме для підтримки іміджу на міжнародній арені уряд Бен Алі декларував ухвалення принципів гендерних відносин, розроблених на IV Всесвітній Пекінській конференції ООН у 1995 р. Окрім того, були прийняті відповідні програми гендерного розвитку, що дозволило певною мірою зміцнити в країні позиції традиційно правлячої еліти [19].

До цієї еліти, як зазначалося вище, належали представниці НСТЖ, оскільки саме вони обіймали адміністративні посади у державних структурах та визначали гендерну політику. Таким чином з 1990-х рр. формально комплементарна форма патріархальної організації гендерної системи туніського суспільства існувала в контексті фактично авторитарного режиму.

Водночас суспільно-політична ситуація в країні визначалася з одного боку – зростанням впливу ісламського модернізму, з іншого боку – боротьбою Бен Алі з ісламською опозицією в особі не лише ісламських екстремістів, а й тих, які позиціонували себе як ісламські демократи [20].

Це призвело до явної політизації ісламського руху у Тунісі у першому десятилітті ХХ ст. Авторитарне правління, тотальна корупція та безробіття зрештою призвели до революційних подій 2010 р., в яких єдиним фронтом виступили світська та ісламська опозиція, проте, більш організовано виявилася остання, що й призвело до влади ісламістської партії Ennahda (Відродження). Ухвалена в січні 2014 р. Конституція, як і попередня, закріпила іслам – як державну релігію, але декларувала світський характер держави, водночас проголошувала рівність чоловіків і жінок, верховенство права, свободу віросповідання. У цих умовах представники феміністського руху активно включилися в боротьбу за жіночі права і, як підкреслюють сучасні дослідники гендерних проблем у Тунісі, відкрилася перспектива проведення радикальних реформ у галузі цивільних та соціальних прав жінок [21].

Це стало можливим не лише внаслідок створення коаліції ісламських демократів та представників світських політичних сил, а й через подолання відкритого протистояння між ісламськими та світським фемінізмом у туніському суспільстві.

Наголосимо, що соціальна еволюція туніського суспільства протягом сторіччя детермінувалася процесом адаптації та зміни традиційних соціокультурних засад до нових історичних умов. Світський режим, що встановився, після проголошення Республіки протягом десятиліття зазнавав тиску з боку ісламської опозиції, яка спочатку існувала в культурно-просвітницькій формі, а в останнє десятиліття ХХ ст. оформилося як політичне. Історія останнього десятиліття Республіки свідчить про те, що соціокультурні традиції стали найважливішим механізмом формування інтелектуальних та політичних цінностей, що сприяють національній єдності. Цей процес визначив і як характер, так і етапи жіночого руху, що пройшло становлення в період національно-визвольної боротьби, будучи його складовою. Після проголошення незалежності туніські жінки де-юре отримали політичні та соціальні права. Відбувся процес організаційного оформлення жіночого руху, проте цей рух відчував на собі десятиліття патерналістського контролю під час правління Хабіба Бургіби. Якісно новий етап пов'язаний із президентством Бен Алі та його політикою: від «керованої демократії» до тоталітарного режиму, що призвело до формування жіночої політичної опозиції. Як зазначалося вище, події 2010-х років відкрили перспективи у питаннях подолання гендерної асиметрії.

Список використаних джерел та літератури

1. Mernissi F. *Women and Islam: An Historical and Theological Enquiry*. Oxford: Basil Blackwell, 1991. 288p.
2. Wadud A. *Qur'an and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective*. Oxford: Oxford University Press; 1999. 144 p.
3. Hladchenko S. Mounira Maya Charrad (New trends in historical science through the prism of personality). *Skhid. Historical sciences*. № 6(170). 2020. DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2020.6\(170\).219948](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2020.6(170).219948)
4. Badran M. *Gender and Islam in Africa: Rights, Sexuality, and Law* ed. by Margot Badran (review). *African Studies Review*. 2013. January. No. 56(2). P. 211-212.
5. Ahmed L. *Women and gender in Islam: historical roots of a modern debate*. New Haven: Yale University Press, 1992. 296 p.
6. Moghadam V.M. *Globalization and Social Movements: Islamism, Feminism, and the Global Justice Movement*. Rowman & Littlefield, 2009. 282 p.
7. Afkhami M. *Muslim Women and The Politics of Participation* / M. Afkhami, E. Friedl. Syracuse: Syracuse University Press, 1997. 198 p.
8. Гладченко С.В. Проблеми демократичних процесів жіночого руху туніського суспільства (в уявленнях арабських дослідників). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія, Філософія, Політологія*. 2015. Вип. № 9. С. 9-12.
9. Ворончанина Н.И. Положение женщины в современном Тунисе. *Актуальные проблемы стран Ближнего и Среднего Востока*. М.: Наука, 1970. С. 26-35

10. Мягкова М.И. Национальный союз тунисских женщин как пример женской неправительственной организации в арабском мире. *Вестник Московского государственного института международных отношений*. 2010. № 6. С. 71-78.
11. Гладченко С.В. Витоки ісламського фемінізму. *Modern scientific researches*. Issue No. 14. Part 2. December 2020. Indexed in Indexcopernicus, Minsk, DOI: 10.30889/2523-4692.2020-14-02-007
12. Kuokkanen R. Self-Determination and Indigenous Women's Rights at the Intersection of International Human Rights. *Human Rights Quarterly*. No. 34. 2012. P. 225–250.
13. Zlitni, Sami and Touati, Zeineb. Social networks and women's mobilization in Tunisia. *Journal of International Women's Studies*. 2012. No. 13(5). P. 46-58.
14. Гладченко С.В. Кодекс особистого статусу як програмний документ емансипації туніських жінок. *Альманах історичних досліджень: зб.наук.ст.* 2012. Вип 2. С. 25-30.
15. Foucault M. *Intellectuals and Power: Selected Political Articles, Speeches and Interviews*. [translated from French by S.C. Ofertas; ed. by V.P. Vizgin and B.M. Skuratov]. M.: Praxis, 2002. 381 p.
16. Britannica, T. Editors of Encyclopaedia National Dialogue Quartet. *Encyclopedia Britannica*. 2021. URL: <https://www.britannica.com/topic/Tunisian-National-Dialogue-Quartet>
17. Bourguiba H. Haiati 'ara'i wa jihati. Tunisia: Al-Matbaa Ar-rasmiya, 1984. 320 p.
18. Пекинская декларация ООН, 1995 г. :[текст]. *Криминальное насилие против женщин и детей: международные стандарты противодействия: сб. документов / Сост. В.С. Овчинский*. М.: Норма, 2008. С. 59-65.
19. Balianoune M. *The Making of Gender Equality in Tunisia and Implications for Development*. Washington, DC: World Bank. 2012. URL: <https://www.openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9228>
20. Ghannouchi R. From Political Islam to Muslim Democracy The Ennahda Party and the Future of Tunisia. September/October 2016. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/tunisia/political-islam-muslim-democracy>
21. Khedija A., Moghadam V. Violence against women and Tunisian feminism: Advocacy, policy, and politics in an Arab context. 2016. DOI: 10.1177/0011392116640481

References

1. Mernissi, F. (1991). *Women and Islam: An Historical and Theological Enquiry*. Oxford: Basil Blackwell. [In English].
2. Vadud, A. (1999). *Qur'an and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective*. Oxford: Oxford University Press. [In English].
3. Hladchenko, S. (2020). Mounira Maya Charrad (New trends in historical science through the prism of personality). *Skhid. Historical sciences*, 6, (170). DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2020.6\(170\).219948](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2020.6(170).219948) [In English].
4. Badran, M. (ed). (2013). Gender and Islam in Africa: Rights, Sexuality, and Law. *African Studies Review*, 56(2), p. 211-212. [In English].
5. Ahmed, L. (1992). *Women and gender in Islam: historical roots of a modern debate*. New Haven: Yale University Press. [In English].
6. Mohadam, V.M. (2009). *Globalization and Social Movements: Islamism, Feminism, and the Global Justice Movement*. Rowman & Littlefield. [In English].
7. Afkhami, M. (eds). (1997). *Muslim Women and The Politics of Participation*. Syratsuse: Syratsuse University Press. [In English].
8. Hladchenko S.V. (2015). Problemy demokratychnykh protsesiv zhinochoho rukhu tunis'koho suspil'stva (v uivlenniakh arabs'kykh doslidnykiv). *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Istoriiia, Filosofiia, Politolohiia*, 9, P.9-12. [In Ukrainian]
9. Voronchanyna, N.Y. (1970). Polozhenie zhenschyny v sovremennom Tunyse. Aktual'nie problemy stran Blyzhneho y Sredneho Vostoka. Moskva: Nauka, p. 26-35. [In Russian].

10. Miahkova, M.Y. (2010). Natsyonal'nyj soiuz tunysskykh zhenschyn kak prymer zhenskoj nepravytel'stvennoj orhanyzatsyy v arabskom myre. *Vestnyk Moskovskoho hosudarstvennogo ynstytuta mezhdunarodnykh otnoshenyj*, 6, p. 71-78. [In Russian].
11. Hladchenko, S.V. (2020). Vytoky islams'koho feminizmu. *Modern scientific researches*, Issue No.14, Part 2. Indexed in Indexcopernicus, Minsk. DOI: 10.30889/2523-4692.2020-14-02-007 [In Ukrainian]
12. Kuokkanen, R. (2012). Self-Determination and Indigenous Women's Rights at the Intersection of International Human Rights. *Human Rights Quarterly*, 34, p. 225–250. [In English].
13. Zlitni, Sami and Touati, Zeineb. (2012). Social networks and women's mobilization in Tunisia. *Journal of International Women's Studies*, 13(5), p. 46-58. [In English].
14. Hladchenko, S.V. (2012). Kodeks osobystoho statusu iak prohramnyj dokument emansypatsii tunis'kykh zhynok. *Al'manakh istorychnykh doslidzhen': zb.nauk.st.*, 2, p. 25-30. [In Ukrainian].
15. Foutsault, M. (2002). *Intellectuals and Power: Selected Political Articles, Speeches and Interviews*. Moskva: Prakhis. [In English].
16. Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2021, September 28). National Dialogue Quartet. Encyclopedia Britannica. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/topic/Tunisian-National-Dialogue-Quartet> [In English].
17. Bourguiba, H. (1984). *Haiati 'ara'i va ihati*. Tunisia. Al-Matbaa Ar-rasmiia. [In Arabic]
18. Ovchynskyj, B.Ts. (ed.). (2008). Pekynskaia deklaratsyia OON 1995. [tekst]. *Krymynal'noe nasylye protyv zhenschyn y detej: mezhdunarodnie standarty protyvodejstvyia: sb. dokumentov*. Moskva: Norma, p. 59-65. [In Russian].
19. Balamoune, M. (2012). The Making of Gender Equality in Tunisia and Implications for Development. Washington, DC: World Bank. [Online]. Available from: <https://www.openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9228> [In English].
20. Ghannouchi, R. (2016). From Polititsal Islam to Muslim Demotsratsy. The Ennahda Party and the Future of Tunisia. [Online]. Available from: <https://www.foreignaffairs.com/artitsles/tunisia/polititsal-islam-muslim-demotsratsy> [In English].
21. Khedija, A., Moghadam, V. (2016). Violence against women and Tunisian feminism: Advocacy, policy, and politics in an Arab context. DOI: 10.1177/0011392116640481 [In English].

Hladchenko S. The Evolution of The Status of Women in Tunisia (On the 75th Anniversary of Tunisia's Declaration of Independence).

In the article, in the context of the recognition of socio-cultural determinants of gender history and critical analysis of foreign studies by the author, an attempt was made to generalize the evolution of the position of women in Tunisia in the 20th and early 21st centuries. It is the Tunisian version of solving the problem of women's emancipation that most modern researchers consider as the most successful example for the Islamic world. The views of well-known feminists and representatives of the Islamic world regarding actualization of the problem are presented. The influence of the French authorities on the manifestations of the ideas of Western feminism, as well as the influence of Islamic reformists on the problems of women's education and women's participation in social and political life, is shown.

In the course of the research, the author substantiates the following conclusions, namely: during the century, the social evolution of Tunisian society was determined by the process of adaptation and change of traditional socio-cultural foundations to new historical conditions. The established secular regime, after the proclamation of the Republic, for a decade was under pressure from the Islamic opposition, which initially existed in a cultural and educational form, and in the last decade of the 20th century took shape as a political one. The history of the last decade of the Republic shows that socio-cultural traditions have become the most important mechanism for the formation of intellectual and political values that contribute to national unity. This process determined both the nature and the

stages of the women's movement, which was formed during the period of the national liberation struggle, being its component. After the declaration of independence, Tunisian women de jure received political and social rights. There was a process of organizational design of the women's movement, but this movement experienced decades of paternalistic control during the rule of Habib Bourguiba.

A qualitatively new stage is associated with the presidency of Ben Ali and his politics: from "managed democracy" to a totalitarian regime, which led to the formation of a female political opposition. As mentioned above, the events of the 2010s opened perspectives in the issues of overcoming gender asymmetry.

Keywords: *Tunisia, women's emancipation, Habib Bourguiba, Ben Ali, Second Jasmine Revolution.*